

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De strafbaarstelling van mensenhandel ontrafeld. Een analyse en heroriëntatie in het licht van rechtsbelangen

Esser, L.B.

Citation

Esser, L. B. (2019, September 25). *De strafbaarstelling van mensenhandel ontrafeld. Een analyse en heroriëntatie in het licht van rechtsbelangen*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/77057>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/77057>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The following handle holds various files of this Leiden University dissertation:
<http://hdl.handle.net/1887/77057>

Author: Esser, L.B.

Title: De strafbaarstelling van mensenhandel ontrafeld. Een analyse en heroriëntatie in het licht van rechtsbelangen

Issue Date: 2019-09-25

Literatuurlijst

Alink & Wiarda 2010

M. Alink & J. Wiarda, 'Materieelrechtelijke aspecten van mensenhandel in het Nederlands strafrecht', in: D. de Prins e.a. (red.), *De staatsrechtelijke positie van de politieke partijen; Materieelrechtelijke aspecten van mensenhandel; Schade van derden in het aansprakelijkheidsrecht* (Preadviezen Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van België en Nederland), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 175-262.

Allain 2013

J. Allain, *Slavery in International Law. Of Human Exploitation and Trafficking*, Leiden/ Boston: Martinus Nijhoff 2013.

Allain, *Journal of Trafficking and Human Exploitation* 2017

J. Allain, 'White Slave Traffic in International Law', *Journal of Trafficking and Human Exploitation* 2017, afl. 1, p. 1-40.

Altena-Davidsen 2016

J.G.H. Altena-Davidsen, *Het legaliteitsbeginsel en de doorwerking van Europees recht in het Nederlandse materiële strafrecht* (diss. Leiden), Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Altink, Haveman & Wijers, *NJB* 1991

S.M. Altink, R.H. Haveman & M. Wijers, 'Vrouwenhandel: een integrale aanpak', *NJB* 1991, afl. 9, p. 360-365.

Ambagtsheer 2017

F. Ambagtsheer, *Organ Trade* (diss. Rotterdam), Rotterdam: 2017.

Amelung 2003

K. Amelung, 'Der Begriff des Rechtsguts in der Lehre vom strafrechtlichen Rechtsgüterschutz', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 155-182.

Attwood, *Women's History Review* 2014

R. Attwood, 'Stopping the Traffic: the National Vigilance Association and the international fight against the 'white slave' trade (1899-c.1909)', *Women's History Review* 2014, afl. 3, p. 325-250.

Balkestein 1901

J. Balkestein, *Rapport van een onderzoek naar den Handel in Vrouwen*, Nationaal Comité tot bestrijding van den handel in vrouwen: 1901.

Beccaria (1764) 2016

C. Beccaria, *Over misdaden en straffen*, Den Haag: Boom Juridisch 2016 (*Dei Delitti e delle Pene* 1764, vertaald en toegelicht door S.A.M. Stolwijk).

- Bemmelen, van, 1954
J.M. van Bemmelen, *Hand- en leerboek van het Nederlandse strafrecht. Deel II: Bijzondere delicten*, Den Haag/Arnhem: Martinus Nijhoff en S. Gouda Quint – D. Brouwer en Zoon 1954.
- Bemmelen, van/Van Veen 1984
J.M. Van Bemmelen & Th.W. van Veen, *Het materiële strafrecht. Algemeen deel*, Alphen aan den Rijn: H.D. Tjeenk Willink 1984.
- Berge, van den, e.a. 2018
W. van den Berge, J.D. Vlasblom, J. Ebregt e.a., *Verdringing op de arbeidsmarkt. Beschrijving en beleving*, Den Haag: Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau 2018.
- Birnbaum 1834
J.M.F. Birnbaum, 'Ueber das Erforderniß einer Rechtsverletzung zum Begriffe des Verbrechens, mit besonderer Rücksicht auf den Begriff der Ehrenkränkung', *Archiv des Criminalrechts* 1834, p. 149-194.
- Blom, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 1997
J.C.H. Blom, 'De Jaren Vijftig' en 'De Jaren Zestig?', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 1997, afl. 4, p. 517-528.
- Borgers 2011
M.J. Borgers, 'De communicatieve strafrechter', in: *Controverses rondom legaliteit en legitimatie. Preadviezen* (Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging, deel 2011-1), Deventer: Kluwer 2011/2, p. 103-185.
- Borgers, *DD* 2013/33
M.J. Borgers, 'Rechtsvorming door de Hoge Raad en de reikwijdte van de strafbaarstelling van witwassen', *DD* 2013/33, afl. 5, p. 361-370.
- Borgers 2016
M.J. Borgers, *Bij nader inzien* (afscheidsrede Amsterdam VU), Deventer: Kluwer 2016.
- Bosch 2003
A.G. Bosch, *De ontwikkeling van het strafrecht in Nederland van 1795 tot heden*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2003.
- Boutellier, *JV* 1987
J.C.J. Boutellier, 'Prostitutie en moraal', *JV* 1987, afl. 1, p. 8-35.
- Boutellier 1993
J.C.J. Boutellier, *Solidariteit en slachtofferschap. De morele betekenis van criminaliteit in een postmoderne cultuur*, Nijmegen: SUN 1993.
- Brink, van den, *TPWS* 2013
S.E. van den Brink, 'De ratio en reikwijdte van artikel 273f lid 1 sub 3 Sr', *TPWS* 2013, afl. 1, p. 2-5.
- Brouns 1988
P.J.H.M. Brouns, *Opzet in het wetboek van strafrecht* (diss. Groningen), Arnhem: Gouda Quint 1988.
- Buijs 1987
H.W.J. Buijs, 'Vrouwenhandel', *JV* 1987, afl. 1, p. 93-109.

Buijs & Verbraken 1987

H.W.J. Buijs & A.M. Verbraken, *Vrouwenhandel. Onderzoek naar aard, globale omvang en de kanalen waarlangs vrouwenhandel naar Nederland plaatsvindt*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1987.

Buruma 1999

Y. Buruma, 'Inleiding. Een strafrechtelijke ideeëngeschiedenis van de 20^e eeuw', in Y. Buruma (red.), *100 jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw*, Amsterdam: Amsterdam University Press 1999, p. 11-46.

Buruma, *DD* 2006/58

Y. Buruma, 'De gedraging als element van het strafbare feit', *DD* 2006/58, afl. 7, p. 806-819.

Buruma 2007

Y. Buruma, 'Bestraft zonder iets gedaan te hebben', in: P.H.P.H.M.C. van Kempen e.a. (red.), *De gedraging in beweging. Handelen en nalaten in het materiële strafrecht, strafprocesrecht en sanctierecht*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007, p. 23-38.

Chalmers & Leverick, *The Modern Law Review* 2008

J. Chalmers & F. Leverick, 'Fair Labelling in Criminal Law', *The Modern Law Review* 2008, afl. 2, p. 217-246.

Cleiren 1992

C.P.M. Cleiren, *De openheid van de wet, de geslotenheid van het recht* (oratie Rotterdam), Arnhem: Gouda Quint 1992.

Cleiren 2008

C.P.M. Cleiren, 'Het legaliteitsbeginsel', in: C.P.M. Cleiren, Th. A. de Roos & M.A.H. van der Woude (red.), *Jurisprudentie Strafrecht Select*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2008.

Cleiren & Crijns 2010

C.P.M. Cleiren & J.H. Crijns, 'Beginselplicht tot voortvarendheid in de strafrechtelijke rechtshandhaving?', in: G.K. Schoep e.a. (red.), *Verechting van domeinen. Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.L. de Wijkerslooth*, Deventer: Kluwer 2010, p. 17-35.

Cleiren 2010

C.P.M. Cleiren, *Evolueren naar meer horizontale en multi-dimensionale verhoudingen in het strafrecht*, Mechelen: Kluwer 2010.

Cleiren 2012

C.P.M. Cleiren, 'Functie en waarde van criteria voor strafbaarstelling in het huidige tijdsgewricht', in: C.P.M. Cleiren e.a. (red.), *Criteria voor strafbaarstelling in een nieuwe dynamiek. Symbolische legitimiteit versus maatschappelijke en sociaalwetenschappelijke realiteit*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2012.

Cleiren & Ten Voorde, *AA* 2016

C.P.M. Cleiren & J.M. ten Voorde, 'Prostitutie en souterneurschap in het strafrecht: rechtsbelangen in beweging', *AA* 2016, afl. 5, p. 398-405.

Cleiren & Ten Voorde 2019

C.P.M. Cleiren & J.M. ten Voorde, 'Harmonising Legal Interests. Legal Interests under Criminal Law in a Multilevel Legal Order', in: J. Ouwerkerk e.a. (red.), *The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and criminological perspectives*, Leiden/Boston: Brill Nijhoff 2019, p. 121-142.

- Collard (1900) 2013
W.L.A. Collard, *De 'handel in blanke slavinnen'* (diss. Amsterdam UvA), Tredition Classics 2013.
- Corstens/Borgers & Kooijmans 2018
G.J.M. Corstens, M.J. Borgers & T. Kooijmans, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2018.
- Crijns, AA 2012
J.H. Crijns, 'Strafrecht als ultimum remedium. Levend leidmotief of archaisch desideratum', *AA* 2012, afl. 1, p. 11-18.
- Dekkers 2019
T.J.M. Dekkers, *Mobility, Control and Technology in Border Areas. Discretion and Decision-making in the Information Age* (diss. Leiden), Leiden: Proefschrift-aio.nl 2019.
- Ditmore & Wijers, *Nemesis* 2003, afl. 4
M. Ditmore & M. Wijers, 'The negotiations on the UN Protocol on Trafficking in Persons', *Nemesis* 2003, afl. 4, p. 79-88.
- Doezema, *Gender Issues* 2000, afl. 1
J. Doezema, 'Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of white slavery in contemporary discourses of trafficking in women', *Gender Issues*, afl. 1, p. 23-50.
- Dubber, *Am. J. Comp. L.* 2005
M.D. Dubber, 'Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law', *Am. J. Comp. L.* 2005, afl. 3, p. 679-708.
- Dubber 2014
M.D. Dubber, 'Paradigms of Penal Law', in: M.D. Dubber & T. Hörnle (red.), *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press 2014.
- Dyer 1880
A.S. Dyer, *The European Slave Trade in English Girls. A Narrative of Facts*, Londen: Dyer Brothers, Amen Corner, Paternoster Row 1880.
- Ebels-Hoving, *Groniek* 1989
B. Ebels-Hoving, 'Van nut en nadeel der periodisering voor de geschiedenis', *Groniek* 1989, p. 115-129.
- Eckhardt, Van de Wetering & Bakker, *DD* 2018/13
V.E. van de Wetering, S.A. Eckhardt & S.R. Bakker, 'De rol van het achterliggende rechtsgoed van strafbepalingen bij de beoordeling van de strafwaardigheid van gedrag', *DD* 2018/13, afl. 2, p. 138-167.
- Engländer, *ZStW* 2015
A. Engländer, 'Revitalisierung der materiellen Rechtsgutslehre durch das Verfassungsrecht?', *ZStW* 2015, afl. 3, p. 616-634.
- Enschedé 1979
Chr. J. Enschedé, 'Wetten en rechters', in: P. Abas e.a. (red.), *Non sine causa. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. G.J. Scholten ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1979, p. 51-69.

Enschedé/Blom 2017

Ch.J. Enschedé & T. Blom, *Beginselen van strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Esser & Dettmeijer-Vermeulen, *DD* 2014/48

L.B. Esser & C.E. Dettmeijer-Vermeulen, 'Mensenhandel op een tweesprong. De omgang van rechters met de ruim geformuleerde mensenhandelgedraging in de delictomschrijving van artikel 273f lid 1 sub 4 Sr', *DD* 2014/48, afl. 7, p. 512-528.

Esser & Dettmeijer-Vermeulen, *Trema* 2015

L.B. Esser & C.E. Dettmeijer-Vermeulen, 'Van aardbeien en telefoonabonnementen. Een nieuw beoordelingsschema voor het bewijs van uitbuiting buiten de seks-industrie?', *Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht* 2015, afl. 8, p. 262-267.

Esser & Dettmeijer-Vermeulen, *Anti Trafficking Review* 2016, afl. 1

L.B. Esser & C.E. Dettmeijer-Vermeulen, 'The Prominent Role of National Judges in Interpreting the International Definition of Human Trafficking', *Anti Trafficking Review* 2016, afl. 1, p. 91-105.

Esser & Dettmeijer-Vermeulen, *DD* 2017/40

L.B. Esser & C.E. Dettmeijer-Vermeulen, 'Van beginsel tot praktijk. Het non-punishmentbeginsel in mensenhandelzaken', *DD* 2017/40, afl. 6, p. 412-434.

Esser, *Strafblad* 2017/71

L.B. Esser, 'Het schadebeginsel 2.0. Het gebruik van het schadebeginsel als analytische tool', *Strafblad* 2017/71, afl. 6, p. 476-481.

Feinberg 1984

J. Feinberg. *Harm to Others. The Moral Limits of the Criminal Law*, New York/Oxford: Oxford University Press 1984.

Foqué & 't Hart 1990

R. Foqué & A.C. 't Hart, *Instrumentaliteit en rechtsbescherming. Grondslagen van een strafrechtelijke waardendiscussie*, Arnhem/Antwerpen: Gouda Quint/Kluwer Rechtswetenschappen 1990.

Fuller (1964) 1969

L.L. Fuller, *The Morality of Law*, New Haven/Londen: Yale University Press 1969.

Gaede 2003

K. Gaede, 'Kraft und Schwäche der systemimmanenten Legitimationsfunktion der Rechtsgutstheorie am Beispiel des Subventionsbetruges', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 183-195.

Gallagher 2010

A.T. Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, New York: Cambridge University Press 2010.

Geelhoed 2013

W. Geelhoed, *Het opportuniteitsbeginsel en het recht van de Europese Unie: een onderzoek naar de betekenis van strafvorderlijke beleidsvrijheid in de geëuropeïseerde rechtsorde* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2013.

- Gestel, van & Verhoeven 2011
B. van Gestel & M. Verhoeven, 'Obstakels voor samenwerking; bevindingen uit de procesevaluatie van de programmatische aanpak mensenhandel', *JV* 2011, afl. 2, p. 23-39.
- Graaf, de, 1911
A. de Graaf, *Het Congres te Madrid tot bestrijding van den handel in vrouwen*, Utrecht: A. Oosthoek 1911.
- Greco 2011
L. Greco, 'Gibt es Kriterien zur Postulierung eines kollektiven Rechtsguts?', in: M. Heinrich e.a. (red.), *Strafrecht als Scientia Universalis. Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011*, Berlin/New York: De Gruyter 2011.
- Gritter & Sikkema, *DD* 2006/15
E. Gritter & E. Sikkema, 'Bestemming onbekend', *DD* 2006/15, afl. 3, p. 277-302.
- Groenhuijsen, *DD* 2016/42
M.S. Groenhuijsen, 'Miscommunicatie tussen strafrechter en wetgever als bijzonder onderdeel van de dialoog in het strafrecht', *DD* 2016/42, afl. 7, p. 481-492.
- Hamel, van, 1913
G.A. van Hamel, *Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht*, Haarlem/Den Haag: De Erven F. Bohn/Gebr. Belinfante 1913.
- Hart, 't, *DD* 1992
A.C. 't Hart, 'Postmodernisme en strafrecht', *DD* 1992, afl. 10, p. 997-1005.
- Hart, 't, 1994
A.C. 't Hart, *Openbaar Ministerie en rechtshandhaving*, Arnhem: Gouda Quint 1994.
- Hartmann 2011
A.R. Hartmann, *Over de grenzen van de dogmatiek en into fuzzy law* (oratie Rotterdam), Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011.
- Hartsuiker 1965
J.F. Hartsuiker, *De souteneur in het Nederlandse recht*, Den Haag: Bert Bakker/Daamen 1965.
- Hassemer 2003
W. Hassemer, 'Darf es Straftaten geben, die ein strafrechtliches Rechtsgut nicht in Mitleidenschaft ziehen?', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 57-64.
- Hassemer 2014
W. Hassemer, 'The Harm Principle and the Protection of 'Legal Goods' (Rechtsgüterschutz): a German Perspective', in: A.P. Simester e.a. (red.), *Liberal Criminal Theory. Essays for Andrew von Hirsch*, Oxford/Portland: Hart Publishing 2014.
- Hattum, van, 1953
W.F.C. van Hattum, *Hand- en leerboek van het Nederlandse strafrecht. Deel I: Algemene Leerstukken*, Arnhem/Den Haag: Gouda Quint/Brouwer/Martinus Nijhoff 1953.
- Haveman 1998
R.H. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel* (diss. Utrecht), Deventer: Gouda Quint 1998.

- Haveman, *JV* 1996
R.H. Haveman, 'Prostitutie, bemiddeling, exploitatie en het strafrecht', *JV* 1996, afl. 1, p. 26-42.
- Haveman, *NJB* 1993
R.H. Haveman, 'Strafbare exploitatie van prostitutie', *NJB* 1993, afl. 17, p. 630-632.
- Hazewinkel-Suringa/Rommelink 1989
J. Rommelink, *Mr. D. Hazewinkel-Suringa's Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Alphen aan den Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink 1989.
- Hefendehl 2003
R. Hefendehl, 'Das Rechtsgut als materialer Angelpunkt einer Strafnorm', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 119-132.
- Heijder 1981
A. Heijder, 'De wederrechtelijkheid is betrekkelijk. Enkele kanttekeningen bij nietigheden en onrechtmatig verkregen bewijs', in: J.W. Fokkens & N. Keijzer (red.), *Beginselen* (Mulder-bundel), Arnhem: Gouda Quint 1981, p. 89-105.
- Hirsch, von & Wohlers 2003
A. von Hirsch & W. Wohlers, 'Rechtsgutstheorie und Deliktsstruktur – zu den Kriterien fairer Zurechnung', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 196-214.
- Hirsch, von, 2003
A. von Hirsch, 'Der Rechtsgutsbegriff und das „Harm Principle“', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003.
- Hörnle 2014
T. Hörnle, 'Theories of Criminalization', in: M.D. Dubber & T. Hörnle (red.), *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press 2014.
- Huisman, *DD* 2017/31
W. Huisman, 'De aanpak van ondermijnende criminaliteit: oude wijn in nieuwe zakken?', *DD* 2017/31, afl. 5, p. 331-343.
- Hullu, de, *AA* 1993
J. de Hullu, 'Wetenschap en voorwaardelijke opzet', *AA* 1993, afl. 6, p. 491-496.
- Hullu, de, 2018
J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
- Hulsman 1984
L.H.C. Hulsman, 'Criminele politiek en (strafrechtelijke) zedelijkheidswetgeving', in: E.A. de la Porte e.a. (red.), *Bij deze stand van zaken. Bundel opstellen aangeboden aan A.L. Melai*, Arnhem: Gouda Quint 1983, p. 219-246.
- Irwin, *Ex Post Facto* 1996
M.A. Irwin, '“White Slavery” as Metaphor: Anatomy of a Moral Panic', *Ex Post Facto: The History Journal* 1996, afl. 5, geraadpleegd via: <https://www.walnet.org/cs/papers/irwin-wslavery.html> (laatst geraadpleegd: 27 februari 2019).

- Jong, de, *DD* 2004/53
F. de Jong, 'Opzetvaststelling finaal of intersubjectief?', *DD* 2004, afl. 7, p. 697-713.
- Jong, de, 2007
F. de Jong, 'Tussen schuld en gedraging: normativering', in: P.H.P.H.M.C. van Kempen e.a. (red.), *De gedraging in beweging. Handelen en nalaten in het materiële strafrecht, strafprocesrecht en sanctierecht*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007, p. 65-84.
- Jong, de, 2009
F. de Jong, *Daad-Schuld. Bijdrage aan een strafrechtelijke handelingsleer met bijzondere aandacht voor de normativering van het delictsbestanddeel opzet* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009.
- Jong, de & Sikkema, *DD* 2016/72
F. de Jong & E. Sikkema, 'Zeven stellingen over causaliteit in het strafrecht', *DD* 2017/72, afl. 10, p. 814-841.
- Jong, de, 2017
J. de Jong, *Human trafficking for the purpose of organ removal* (diss. Utrecht), Utrecht: 2017.
- Jong, de, 2019
F. de Jong, 'Opzet en causaliteit, of: het 'algemeen-menselijke' karakter van het strafrechtelijke opzetbegrip', *DD* 2019/11, afl. 3, p. 151-169.
- Kalmthout, van, 1990
A.M. van Kalmthout, 'De moderne richting en het Nederlandse sanctiestelsel', in: M.S. Groenhuijsen & D.S. van der Landen (red.), *De moderne richting in het strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1990, p. 195-220.
- Kelk/De Jong 2016
C. Kelk & F. de Jong, *Studieboek materieel strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
- Kelk, *AA* 2015
C. Kelk, 'Uitdijende strafbaarheid van onzedelijk handelen', *AA* 2015, afl. 6, p. 520-527.
- Kempen, van, *DD* 2017/39
P.H.P.H.M.C. van Kempen, 'Mensenhandel?', *DD* 2017/39, afl. 6, p. 397-411.
- Kempen, van, 2008
P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Repressie door mensenrechten. Over positieve verplichtingen tot aanwending van strafrecht ter bescherming van fundamentele rechten* (oratie Nijmegen), Tilburg: Wolf Legal Publishers 2008.
- Kennedy 1995
J.C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*, Amsterdam/Meppel: Boom 1995.
- Knepper, *Law and History Review* 2016
P. Knepper, 'The Investigation into the Traffic in Women by the League of Nations: Sociological Jurisprudence as an International Social Project', *Law and History Review* 2016, afl. 1, p. 45-73.

- Koenders 1996
P. Koenders, *Tussen christelijk réveil en seksuele revolutie. Bestrijding van zedeloosheid, met de nadruk op repressie van homoseksualiteit*, Amsterdam: Stichting beheer IISG Press 1996.
- Kool 1999
R.S.B. Kool, *De strafwaardigheid van seksueel misbruik* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 1999.
- Korvinus, Koster & De Jonge van Ellemeet, *Trema* 2006
H. de Jonge van Ellemeet, D. Korvinus & D. Koster, 'Mensenhandel: de achtergronden en omtrekken van het begrip 'uitbuiting' in art. 273a Sr.', *Trema* 2006, afl. 6, p. 286-290.
- Kragten-Heerdink, Dettmeijer-Vermeulen & Korf, *Crime & Delinquency* 2017
S.L.J. Kragten-Heerdink, C.E. Dettmeijer-Vermeulen & D.J. Korf, 'More Than Just "Pushing and Pulling": Conceptualizing Identified Human Trafficking in the Netherlands', *Crime & Delinquency* 2017, afl. 13, p. 1765-1789.
- Kristen, *AA* 2010
F.G.H. Kristen, 'Het legaliteitsbeginsel in het strafrecht', *AA* 2010, afl. 9, p. 641-645.
- Kristen 2011
F.G.H. Kristen, 'Het materieelstrafrechtelijk legaliteitsbeginsel in het bijzonder strafrecht', in: F.G.H. Kristen e.a. (red.), *Bijzonder strafrecht. Strafrechtelijke handhaving van sociaal-economisch en fiscaal recht in Nederland*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2011.
- Kudlich, *ZStW* 2015
H. Kudlich, 'Die Relevanz der Rechtsgutstheorie im modernen Verfassungsstaat', *ZStW* 2015, afl. 3, p. 635-653.
- Kwakman 2007
N.J.M. Kwakman, 'De opzet van het opzet', in: B.F. Keulen e.a. (red.), *Pet af* (De Jong-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007, p. 289-314.
- Lauterwein 2010
C.C. Lauterwein, *The Limits of Criminal Law. A Comparative Analysis of Approaches to Legal Theorizing*, Farnham/Burlington: Ashgate 2010.
- Lestrade & Rijken, *DD* 2014/64
S.M.A. Lestrade & C.R.J.J. Rijken, 'Mensenhandel en uitbuiting nader bepaald', *DD* 2014/64, afl. 9, p. 664-681.
- Lestrade 2018
S.M.A. Lestrade, *De strafbaarstelling van arbeidsuitbuiting in Nederland* (diss. Nijmegen; Serie Staat en Recht, deel 39), Deventer: Wolters Kluwer 2018.
- Limoncelli 2010
S.A. Limoncelli, *The Politics of Trafficking. The First International Movement to Combat the Sexual Exploitation of Women*, Stanford: Stanford University Press 2010.
- Lindenberg 2014
K. Lindenberg, *Prostituant en strafrecht. Quickscan van de strafrechtelijke verantwoordelijkheden van de prostituant bij mensenhandel en minderjarigheid*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2014.

- Lindenberg & Van Dijk 2016
K. Lindenberg & A.A. van Dijk, *Herziening van de zedendelicten? Een analyse van Titel XIV, Tweede Boek, Wetboek van Strafrecht met het oog op samenhang, complexiteit en normstelling*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2016.
- Machielse, *DD* 1979
A.J.M. Machielse, 'Enige opmerkingen over het rechtsgoed', *DD* 1979, afl. 1, p. 24-43.
- McClea 2007
D. McClea, *Transnational Organized Crime. A Commentary on the UN Convention and Protocols*, Oxford: Oxford University Press 2007.
- Mead & Bodkin 1885
F. Mead & A.H. Bodkin, *The Criminal Law Amendment Act*, Londen: Shaw & Sons, Fetter Lane and Crane Court 1885.
- Melai 1968
A.L. Melai, *Het gezag van norm en feit in strafzaken* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint/Brouwer 1968.
- Melai 1969
A.L. Melai, *Het strafrecht en de cirkel van de abstractie* (oratie Leiden), Arnhem: Gouda Quint/Brouwer 1969.
- Melai 1973
A.L. Melai e.a., *Tweede interimrapport van de adviescommissie zedenwetgeving*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1973.
- Melai 1977
A.L. Melai e.a., *Derde interimrapport van de adviescommissie zedenwetgeving. Prostitutie*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1977.
- Melai 1980
A.L. Melai e.a., *Eindrapport van de adviescommissie zedenwetgeving*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1980.
- Melai 1986
A.L. Melai, '100 jaar Wetboek van Strafrecht', *DD* 1986, afl. 7, p. 641-647.
- Mevis, *DD* 2017/19
P.A.M. Mevis, 'Bespreking van: M.J. Borgers, *Bij nader inzien*, Deventer: Wolters Kluwer 2016', *DD* 2017/19, afl. 3, p. 174-181.
- Mill (1850) 1859
J.S. Mill, *On Liberty*, Londen: John. W. Parker and son (1850) 1859.
- Moerman & Mevis, *DD* 2013/47
E.M. Moerman & P.A.M. Mevis, 'De Novelle Cort van der Linden en zijn betekenis voor de discussie over enige actuele aspecten van materieel strafrecht', *DD* 2013/47, afl. 7, p. 442-465.
- Montesquieu (1748) 2006
C. de Montesquieu, *Over de geest van de wetten*, Amsterdam: Boom 2006 (*De l'Esprit des Loix* 1748, vertaald door Jeanne Holierhoek).
- Mooij 2015
A. Mooij, *In de greep van de taal*, Amsterdam: Sijbolet 2015.

- National Vigilance Association 1899
National Vigilance Association, *The White Slave Trade. Transactions of the International Congress on the White Slave Trade*, Londen: Office of the National Vigilance Association 1899.
- Nationaal Rapporteur 2002
Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Eerste rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2002.
- Nationaal Rapporteur 2012
Nationaal Rapporteur, *Mensenhandel. Jurisprudentie in mensenhandelzaken 2009-2012. Een analyse*, Den Haag: Nationaal Rapporteur 2012.
- Nationaal Rapporteur 2015
Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, *Mensenhandel in en uit beeld. Update cijfers mogelijke slachtoffers 2010-2014*, Den Haag: Nationaal Rapporteur 2015.
- Nationaal Rapporteur 2015b
Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, *De klant erbij. De strafbaarstelling van seks met 16- en 17-jarigen tegen betaling*, Den Haag: Nationaal Rapporteur 2015.
- Nationaal Rapporteur 2017
Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, *Mensenhandel. Tiende rapportage*, Den Haag: Nationaal Rapporteur 2017.
- Nehmelman 2007
R. Nehmelman, 'Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden (1814-)', in: H. Battjes & B.P. Vermeulen (red.), *Constitutionele klassiekers*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2007, p. 125-145.
- Nieboer, DD 1981
W. Nieboer, 'De materiële dogmatiek – renovatie nodig', *DD* 1981, p. 503-505.
- Nieboer 1991
W. Nieboer, *Schets materieel strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1991.
- Obokata 2006
T. Obokata, *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective. Towards a Holistic Approach*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff 2006.
- OM-Werkgroep Vrouwenhandel 1988
OM-Werkgroep Vrouwenhandel, *Rapport van de Werkgroep Vrouwenhandel*, 15 november 1988.
- Ouwerkerk 2017
J. Ouwerkerk, *Herijking van Uniestrafrecht. Over grondslagen voor strafrechtelijke regelgeving in de Europese Unie (oratie Leiden)*, Den Haag: Boom juridisch 2017.
- Pelser 1995
C.M. Pelser, *De naam van het feit. Over de kwalificatiebeslissing in strafzaken* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1995.
- Peristeridou 2015
C. Peristeridou, *The principle of legality in European criminal law* (diss. Maastricht), Antwerpen: Intersentia 2015.

- Peršak 2007
N. Peršak, *Criminalising Harmful Conduct. The Harm Principle, its Limits and Continental Counterparts*, New York: Springer 2007.
- Peters 1966
A.A.G. Peters, *Opzet en schuld in het strafrecht* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1966.
- Peters 1972
A.A.G. Peters, *Het rechtskarakter van het strafrecht* (oratie Utrecht), Deventer: Kluwer 1972.
- Pluskota 2017
M. Pluskota, 'Prostitution in The Hague, Rotterdam and Amsterdam', in: J.M. Chaumont, M. Rodriguez Garcia, P. Servais (red.), *Trafficking in Women (1924-1926). The Paul Kinsie Reports for the League of Nations*, Genève: Verenigde Naties 2017.
- Pompe 1935
W.P.J. Pompe, *Handboek van het Nederlandsche strafrecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1935.
- Pompe 1947
W.P.J. Pompe, *Strafrecht en zedelijkheid* (rede, Vereniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de katholieken in Nederland), Den Haag: Ten Hagen's Drukkerij en Uitgeverij Maatschappij 1947.
- Pompe 1956
W.P.J. Pompe, *Geschiedenis der Nederlandsche rechtswetenschap*, Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij 1956.
- Popper (1945) 2009
K.R. Popper, *De open samenleving en haar vijanden*, Rotterdam: Lemniscaat 2009 (*The open society and its enemies* 1945, vertaald door H. Daalder & S. Van Luchene).
- Reijntjes 2003
J.M. Reijntjes, 'Het aantonen van opzet. Over de verhouding tussen vorm en materie in het strafrecht', in: M.S. Groenhuijsen & J.B.H.M. Simmelink (red.), *Glijdende schalen* (De Hullu-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003, p. 473-490.
- Righart 1995
H. Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*, Amsterdam/Antwerpen: De Arbeiderspers 1995.
- Rijken 2003
C.R.J.J. Rijken, *Trafficking in persons. Prosecution from a European perspective* (diss. Tilburg), Den Haag: T.M.C. Asser Press 2003.
- Ronteltap, *NJB* 2018/1949
P. Ronteltap, 'Strafrechtelijke gegevens in het bestuursrecht', *NJB* 2018/1949, afl. 37, p. 2820-2827.
- Roos, de, 1987
Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten* (diss. Utrecht), Arnhem: Gouda Quint 1987.

- Roxin 1994
C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen, Der Aufbau der Verbrechenslehre*, München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1994.
- Rozemond 1998
N. Rozemond, *Strafoorderlijke rechtsvinding* (diss. Amsterdam VU), Deventer: Gouda Quint 1998.
- Rozemond 2011
N. Rozemond, *De methode van het materiële strafrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011.
- Rutgers 1992
M. Rutgers, *Strafbaarstelling van voorbereidingshandelingen* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1992.
- Salden, *Groniek* 1980
M. Salden, 'Artikel 248bis Wetboek van Strafrecht. De geschiedenis van een strafbaarstelling', *Groniek* 1980, afl. 1, p. 38-48.
- Savornin Lohman, de, 1881
W.H. de Savornin Lohman, *De verhouding van den staat tot de prostitutie*, Groningen: J.B. Wolters 1881.
- Schaffmeister & Heijder 1983
D. Schaffmeister & A. Heijder, 'Concretisering van de wederrechtelijkheid in het strafrecht', in: E.A. de la Porte e.a. (red.), *Bij deze stand van zaken. Bundel opstellen aangeboden aan A.L. Melai*, Arnhem: Gouda Quint 1983, p. 441-474.
- Schalken 1972
T.M. Schalken, *Pornografie en strafrecht. Beschouwingen over het pornografiebegrip en zijn juridische hanteerbaarheid* (diss. Amsterdam VU), Arnhem: Gouda Quint/Brouwer 1972.
- Scholtes, *JV* 1987
J.T.I. Scholtes, 'Recente ontwikkelingen rond prostitutie', *JV* 1987, afl. 1, p. 45-71.
- Schwitters 2008
R.J.S. Schwitters, *Recht en samenleving in verandering. Een inleiding in de rechtssociologie*, Deventer: Kluwer 2008.
- Seher 2003
G. Seher, 'Prinzipiengestützte Strafnormlegitimation und der Rechtsgutsbegriff', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 39-56.
- Sikkema, *DD* 1999
E. Sikkema, 'Weten en begrijpen: onbegrijpelijke begrippen?', *DD* 1999, afl. 10, p. 998-1015.
- Siller 2017
N.J. Siller, *Trafficking in Persons under International Law and its Incorporation within Enslavement as a Crime against Humanity* (diss. Groningen), 2017.
- Simons 1911
D. Simons, *Het Wetboek van Strafrecht van 1881 en de bestrijding van de misdadigheid*, Den Haag: Belinfante 1911.

- Simons 1927
D. Simons, *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht. Eerste deel. Algemeene Leerstukken*, Groningen: P. Noordhoff 1927.
- Simester & von Hirsch 2014
A.P. Simester & A. von Hirsch, *Crimes, Harms, and Wrongs. On the Principles of Criminalisation*, Oxford/Portland: Hart Publishing 2014.
- Sinnige 2017
V.M.A. Sinnige, *De systematiek van de vermogensdelicten. Reden voor verandering?* (diss. Groningen), Deventer: Wolters Kluwer 2017.
- Smidt I 1891
H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht. Eerste deel*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1891.
- Smidt II 1891
H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht. Tweede deel*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1891.
- Snow, *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York* 1926
W.F. Snow, *The Program of the League of Nations Advisory Committee on the Traffic in Women and the Protection and Welfare of Children and Young People, Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York* 1926, afl. 1, p. 411-417.
- Stoffels 1964
H.K.A. Stoffels e.a., *Prostitutie en strafrecht. Rapport van de commissie ingesteld bij besluit van de Minister van Justitie van 21 maart 1982, Stafafdeling wetgeving nr. 88/662*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1964.
- Stratenwerth, *ZStW* 1993
G. Stratenwerth, 'Zukunftssicherung mit den Mitteln des Strafrechts?', *ZStW* 1993, afl. 4, p. 679-696.
- Stratenwerth 2003
G. Stratenwerth, 'Kriminalisierung bei Delikten gegen Kollektivrechtsgüter', in: R. Hefendehl, A. von Hirsch & W. Wohlers (red.), *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2003, p. 255-260.
- Strijards 1986
G.A.M. Strijards, 'Geschiedenis van het wetboek van strafrecht na de codificatie', in: J.P. Balkema e.a. (red.), *Gedenkboek honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1986, p. 31-56.
- Swoboda, *ZStW* 2010
S. Swoboda, 'Die Lehre vom Rechtsgut und ihre Alternativen', *ZStW* 2010, afl. 1, p. 24-50.
- Tak 1978
P.J.P. Tak, *Leven en laten leven. Over paternalistische strafwetgeving (oratie)*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1978.

UNODC 2006

UNODC, *Travaux Préparatoires of the negotiations for the elaboration of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto*, New York: Verenigde Naties 2006.

UNODC 2013

UNODC, *Abuse of a position of vulnerability and other 'means' within the definition of trafficking in persons*, New York: Verenigde Naties 2013.

Veerman 2012

G.J. Veerman (met medewerking van D. de Kok & B.J. Clement), *Over wetgeving. Principes, paradoxen en praktische beschouwingen*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2012.

Verburg 2001

M.E. Verburg, *Geschiedenis van het Ministerie van Justitie. Deel II: 1898-1940*, Den Haag: Sdu uitgevers 2001.

Vermunt 1984

D.J.P.M. Vermunt, *Onrecht en wederrechtelijkheid in de strafrechtsdogmatiek* (diss. Nijmegen), Arnhem: Gouda Quint 1984.

Verrest 2018

P.A.M. Verrest, 'Ter introductie: rechtsvergelijking voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering', in: P.A.M. Verrest & P.A.M. Mevis (red.), *Rechtsvergelijkende inzichten voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering*, Den Haag: Boom juridisch 2018.

Voorde, ten, *Utrecht Law Review* 2014

J.M. ten Voorde, 'Prohibiting Remote Harms: On Endangerment, Citizenship and Control', *Utrecht Law Review* 2014, afl. 1, p. 163-179.

Voorde, ten, 2016

J.M. ten Voorde, 'Strafbaarstelling van nieuwe vormen van ongewenste seksuele gedragingen in Nederlandse zedenwetgeving', in: *Noodtoestand in het publiekrecht. Strafbaarstelling van nieuwe vormen van ongewenste seksuele gedragingen. Schadebegroting en tijdsverloop* (Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, 2016), Den Haag: Boom Juridisch, p. 191-256.

Voorde, ten, 2017

J.M. ten Voorde, 'Het Wetboek van Strafrecht ter discussie', in: B. Leeuw, P. Ölcer & J.M. ten Voorde (red.), *Leidse gedachten voor een modern straf(proces)recht*, Den Haag: Boom juridisch 2017, p. 21-43.

Vormbaum, *ZStW* 2011

T. Vormbaum, 'Fragmentarisches Strafrecht in Geschichte und Dogmatik', *ZStW* 2011, afl. 4, p. 660-690.

Vries, de, 1997

P. de Vries, *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen. De reglementering en bestrijding van prostitutie in Nederland, 1850-1911*, Hilversum: Verloren 1997.

Waaldijk 1994

C. Waaldijk, *Motiveringsplichten van de wetgever* (diss. Maastricht), Lelystad: Koninklijke Vermande 1994.

Walters 1952

F.P. Walters, *A History of the League of Nations*, New York: Oxford University Press 1952.

Witteveen, *RegelMaat* 2004

W.J. Witteveen, 'Machiavelli en het initiatief van de wetgever', *RegelMaat* 2004, afl. 6, p. 231-237.

Witteveen, *RegelMaat* 2010

W.J. Witteveen, 'Calvino en de onzichtbare wetgever', *RegelMaat* 2010, afl. 6, p. 352-360.

Witteveen 2014

W.J. Witteveen, *De wet als kunstwerk. Een andere filosofie van het recht*, Amsterdam: Boom 2014.

Woude, van der, Brouwer & Dekkers 2016

M.A.H. van der Woude, J. Brouwer & T.J.M. Dekkers, *Beslissen in grensgebieden. Een onderzoek naar het Mobiel Toezicht Veiligheid zoals uitgevoerd door de Koninklijke Marechaussee*, Den Haag: Boom criminologie 2016.

Kamerstukken

Kamerstukken II 1904/05, 80, 2
Kamerstukken II 1904/05, 80, 3
Kamerstukken II 1908/09, 293, 1-2
Kamerstukken II 1908/09, 293, 3
Kamerstukken II 1910/11, 28, 5-6
Handelingen II 1910/11, 28, p. 1571-1596
Handelingen I 1910/11, 28, p. 525-546
Kamerstukken II 1910/11, 310, 4
Kamerstukken II 1911/12, 28, 5-6
Kamerstukken II 1934/35, 340, 3
Kamerstukken II 1935/36, 85, 2
Kamerstukken II 1983/84, 18202, 3
Kamerstukken II 1983/84, 18202, 4
Kamerstukken II 1983/84, 18542, 2
Kamerstukken II 1985/86, 18202, 5
Kamerstukken II 1985/86, 18202, 6-7
Handelingen II 1986/87, 66, p. 3478-3503
Kamerstukken I 1986/87, 18202, 180a
Kamerstukken II 1986/87, 20034, 1
Handelingen II 1987/88, 32, p. 1-30
Kamerstukken II 1988/89, 21027, 3
Kamerstukken II 1990/91, 21027, 5
Kamerstukken II 1990/91, 21027, 8
Kamerstukken II 1990/91, 21027, 6
Kamerstukken I 1992/93, 21027, 54
Kamerstukken I 1993/94, 18202 en 21027, 127a
Kamerstukken II 1996/97, 25437, 3
Kamerstukken II 1997/98, 25437, 5-6
Kamerstukken II 1998/99, 25437, 15
Kamerstukken II 1998/99, 25437, 17
Handelingen II 1998/99, 46, p. 3179-3180
Handelingen I 1999/00, 2, p. 29
Kamerstukken II 2000/01, 27745, 1-2
Kamerstukken II 2000/01, 27745, 3
Kamerstukken II 2003/04, 29291, 3
Kamerstukken II 2003/04, 29291, 6
Kamerstukken II 2003/04, 29291, 7
Aanhangsel Handelingen II 2013/14, 940.

Jurisprudentie

EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS

- EHRM 26 maart 1985, ECLI:NL:XX:1985:AC8813, NJ 1985/525, m.nt. E.A. Alkema (*X en Y/Nederland*)
- EHRM 28 oktober 1998, NJ 2000/34, m.nt. E.A. Alkema (*Osman/Verenigd Koninkrijk*)
- EHRM 26 juli 2005, ECLI:CE:ECHR:2005:0726JUD007331601 (*Siliadin/Frankrijk*)
- EHRM 7 januari 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:0107JUD002596504 (*Rantsev/Cyprus en Rusland*)
- EHRM 30 maart 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:0330JUD002188415 (*Chowdury e.a./Griekenland*)
- EHRM 19 juli 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0719JUD006056114 (*S.M./Kroatië*)

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

- HR 21 september 1948, ECLI:NL:HR:1948:16, NJ 1949/13, m.nt. W.P.J. Pompe
- HR 20 januari 1959, ECLI:NL:HR:1959:135, NJ 1959/102, m.nt. W.P.J. Pompe
- HR 5 januari 1982, ECLI:NL:HR:1982:AB8977, NJ 1982/232, m.nt. Th.W. van Veen (*Gevangenisvoedsel II*)
- HR 11 maart 1986, ECLI:NL:HR:1986:AC1906, NJ 1986/737
- HR 19 mei 1992, ECLI:NL:HR:1992:AD1669, NJ 1992/716
- HR 6 juli 1999, ECLI:NL:HR:1999:AB9475, NJ 1999/701
- HR 18 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:ZD1788, NJ 2000/443
- HR 5 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5235, NJ 2002/546
- HR 25 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE9049, NJ 2003/552, m.nt. Y. Buruma (*HIV-I*)
- HR 20 december 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU3425, NJ 2006/35
- HR 19 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AX9215, NJ 2006/525
- HR 27 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI7099, NJ 2010/598, m.nt. Y. Buruma (*Chinese horeca*)
- HR 20 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR0448
- HR 10 september 2013, ECLI:NL:HR:2013:670, NJ 2015/443, m.nt. A.H. Klip
- HR 20 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1174, NJ 2014/292, m.nt. red. aant.

- HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3498, NJ 2015/212, m.nt. N. Roze-
mond
- HR 8 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2467, NJ 2015/374
- HR 24 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3309, NJ 2016/313, m.nt.
P.H.P.H.M.C. van Kempen
- HR 5 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:554, NJ 2016/315, m.nt. P.H.P.H.M.C.
van Kempen
- HR 17 mei 2016, ECLI:NL:HR:2016:857, NJ 2016/314, m.nt. P.H.P.H.M.C.
van Kempen
- HR 6 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:2771, NJ 2017/5, m.nt. red. aant.
- HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:2909, NJ 2017/16
- HR 16 mei 2017, ECLI:NL:HR:2017:884
- HR 13 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1074, NJ 2017/339, m.nt. P.A.M. Mevis
- HR 3 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:3483
- HR 20 maart 2018, ECLI:NL:HR:2018:367, NJ 2018/326, m.nt. N. Rozemond
- HR 2 oktober 2018, ECLI:NL:HR:2018:1823, NJ 2018/402
- HR 16 oktober 2018, ECLI:NL:HR:2018:1941
- HR 15 januari 2019, ECLI:NL:HR:2019:39, NJ 2019/61
- HR 23 april 2019, ECLI:NL:HR:2019:664

GERECHTSHOVEN

- Hof 's Hertogenbosch 30 januari 2008, ECLI:NL:GHSHE:2008:BC3000
- Hof Arnhem-Leeuwarden 16 november 2009, ECLI:NL:GHARN:2009:
BK7664
- Hof Den Haag 26 juli 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BX3884
- Hof 's-Hertogenbosch 8 november 2012, ECLI:NL:GHSHE:2012:BY3792
- Hof Den Haag 6 september 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:3398
- Hof Den Haag 6 februari 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:3595
- Hof 's-Hertogenbosch 17 oktober 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:4705
- Hof Arnhem-Leeuwarden 4 december 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:9416
- Hof Arnhem-Leeuwarden 26 juni 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:4639
- Hof Arnhem-Leeuwarden 20 mei 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:3907
- Hof Den Haag 15 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2681

RECHTBANKEN

- Rb. Haarlem 8 december 2010, ECLI:NL:RBHAA:2010:BO8985
- Rb. Midden-Nederland 9 juli 2013, ECLI:NL:RBMNE:2013:2679
- Rb. Limburg 24 november 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:10078
- Rb. Den Haag 30 juni 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:7262
- Rb. Noord-Holland 7 september 2017, ECLI:NL:RBNHO:2017:7507
- Rb. Den Haag 23 maart 2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:3899

Bijlage

ARTIKEL 273F (ALS GELDEND OP 4 JUNI 2019)

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:

1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met inbegrip van de wisseling of overdracht van de controle over die ander, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;

2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met inbegrip van de wisseling of overdracht van de controle over die ander, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;

4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;

5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling

of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;

7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;

8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

9°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt dan wel beweegt hem te bevoordelen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde of van de verwijdering van diens organen.

2. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, met inbegrip van bedelarij, slavernij en met slavernij te vergelijkbare praktijken, dienstbaarheid en uitbuiting van strafbare activiteiten.

3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:

1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;

2°. degene ten aanzien van wie de in het eerste lid omschreven feiten worden gepleegd een persoon is die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt dan wel een ander persoon is bij wie misbruik van een kwetsbare positie wordt gemaakt;

3°. de feiten, omschreven in het eerste lid, zijn voorafgegaan, vergezeld of gevolgd van geweld.

4. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten zwaar lichamenlijk letsel ten gevolge heeft of daarvan levensgevaar voor een ander te duchten

is, wordt gevangenisstraf van ten hoogste achttien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

5. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten de dood ten gevolge heeft, wordt levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
6. Onder kwetsbare positie wordt mede begrepen een situatie waarin een persoon geen andere werkelijke of aanvaardbare keuze heeft dan het misbruik te ondergaan.
7. Artikel 251 is van overeenkomstige toepassing.

Curriculum vitae

Mr. L.B. (Luuk) Esser werd op 1 december 1986 geboren te Barneveld. Na zijn eindexamen aan het Johannes Fontanus College te Barneveld, studeerde hij Journalistiek aan de School voor Journalistiek in Utrecht, waar hij in 2008 afstudeerde. Daarna studeerde hij Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Utrecht. Hij behaalde zijn meestertitel *cum laude* in 2012 aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen. In 2014 ving hij aan met de werkzaamheden aan dit proefschrift, dat hij als buitenpromovendus schreef in zijn hoedanigheid van onderzoeker bij de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, waar hij van 2012 tot en met 2017 werkzaam was. In 2018 en 2019 werkte hij als wetgevingsjurist bij de Directie Wetgeving en Juridische Zaken van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (Afdeling Straf- en sanctierecht). Daar werkte hij onder meer mee aan het project dat moet leiden tot een gemoderniseerd Wetboek van Strafvordering. Per 1 juni 2019 is Luuk Esser als universitair docent straf- en strafprocesrecht verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Naast het reguliere onderzoek en onderwijs, verzorgt hij in Leiden ook het Keuzevak Mensenhandel en coördineert hij het postacademisch onderwijs over mensenhandel voor juridische professionals. Daarnaast werkt Esser als auteur mee aan *Tekst & Commentaar Strafrecht* en *Tekst & Commentaar Internationaal strafrecht* (Wolters Kluwer).

In de boekenreeks van het E.M. Meijers Instituut van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden zijn in 2018 en 2019 verschenen:

- MI-300 N.N. Koster, *Crime victims and the police: Crime victims' evaluations of police behavior, legitimacy, and cooperation: A multi-method study*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-301 J. Zhu, *Straightjacket: Same-Sex Orientation under Chinese Family Law – Marriage, Parenthood, Eldercare*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-302 X. Li, *Collective Labour Rights and Collective Labour Relations of China*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 0280 924 4
- MI-303 F. de Paula, *Legislative Policy in Brazil: Limits and Possibilities*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 0957 2
- MI-304 C. Achmad, *Children's Rights in International Commercial Surrogacy: Exploring the challenges from a child rights, public international human rights law perspective*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 1061 5
- MI-305 E.B. Beenakker, *The implementation of international law in the national legal order – A legislative perspective*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-306 Linlin Sun, *International Environmental Obligations and Liabilities in Deep Seabed Mining*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-307 Qiulin Hu, *Perspectives on the Regulation of Working Conditions in Times of Globalization – Challenges & Obstacles Facing Regulatory Intervention*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-308 L.M. de Hoog, *De prioriteitsregel in het vermogensrecht*, (diss. Leiden), Vianen: Proefschrift maken.nl 2018
- MI-309 E.S. Daalder, *De rechtspraakverzamelingen van Julius Paulus. Recht en rechtvaardigheid in de rechterlijke uitspraken van keizer Septimius Severus*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2018, ISBN 978 94 6290 556 6, ISBN 978 94 6274 946 7 (e-book)
- MI-310 T.H. Sikkema, *Beginsel en begrip van verdeling*, (diss. Leiden), Vianen: Proefschrift maken.nl 2018, ISBN 978 94 9301 997 3
- MI-311 L. Kools, *Essays on wealth, health and data collection*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 0281 168 1
- MI-312 S. Voskamp, *Onderwijsvereenkomst. Contractenrechtelijke leerstukken toegepast op de rechtsverhouding tussen school, leerling en ouders in het primair en voortgezet bekostigd onderwijs*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2018, ISBN 978 94 6290 585 6
- MI-313 S. van der Hof e.a. (red.), *Recht uit het hart*, (liber amicorum W. Hins), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 1310 4
- MI-314 D. Kong, *Civil Liability for Damage caused by Global Navigation Satellite System*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-315 T.B.D. van der Wal, *Nemo condicit rem suam. Over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019
- MI-316 R. Zandvliet, *Trade, Investment and Labour: Interactions in International Law*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-317 M. de Jong-de Kruijf, *Legitimiteit en rechtswaarborgen bij gesloten plaatsingen van kinderen. De externe rechtspositie van kinderen in gesloten jeugdhulp gezien vanuit kinder- en mensenrechten*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019
- MI-318 R.J.W. van Eijk, *Web Privacy Measurement in Real-Time Bidding Systems. A Graph-Based Approach to RTB system classification*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019, ISBN 978 94 028 1323 4
- MI-319 M.P. Sombroek-van Doorn, *Medisch beroepsgeheim en de zorgplicht van de arts bij kindermishandeling in de rechtsverhouding tussen arts, kind en ouders*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6236 906 1
- MI-320 Y. Tan, *The Rome Statute as Evidence of Customary International Law*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-321 T. van der Linden, *Aanvullend Verrijktingsrecht*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 678 5, e-ISBN 978 94 6274 544 5

- MI-322 L.B. Louwse, *The EU's Conceptualisation of the Rule of Law in its External Relations. Case studies on development cooperation and enlargement*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-323 I. Antonaki, *Privatisations and golden shares. Bridging the gap between the State and the market in the area of free movement of capital in the EU*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-324 E. Cammeraat, *Economic Effects of Social Protection*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-325 L.B. Esser, *De strafbaarstelling van mensenhandel ontrafeld. Een analyse en heroriëntatie in het licht van rechtsbelangen* (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 697 6